

GJELDS- BREVET

Aksjon Slett U-landsgjelda – nr. 1 2006

Utgitt av
Aksjon Slett U-landsgjelda (SLUG)

SLUG, c/o Norsk Folkehjelp
PB 8844 Youngstorget
0028 OSLO

slug@slettgjelda.no
www.slettgjelda.no

Ansvarlig redaktør: Kjetil G. Abildsnes
Redaktør: Øygunn Brynildsen
Layout: Lars Kjelsnes/roggbif.no
Trykk: Grafisk Senter Grøset AS

Trykksaken er blitt til med midler fra Norrad.

Innholdet i artiklene reflekterer er et uttrykk for forfatterens syn og ikke nødvendigvis SLUGs tilsluttede organisasjoner.

Forsiden: Over 60 aktivister fra SLUG, Changemaker og Press møter alle som er på vei inn til regjeringens budsjettforhandling med en klar beskjed utenfor Statsministerens kontor i august 2006.

Forsidefoto: Changemaker

INNHold

3. Korleis oppsto gjeldskrisa?
av Åsne S. Refsdal
4. Illegitim gjeld – et spørsmål om ansvar og makt
av Kjetil G. Abildsnes
6. Fra retorikk til handling: Norge sletter illegitim gjeld
av Øygunn Sundsbø Brynildsen
7. En subsidieringsordning for Norges kriserammede verftsindustri
av Knut Hjellose
8. Betinget fengsel
av Jens Aas-Hansen og Vidar Tvedt
10. Hvite bånd og G8 – hva ble resultatet?
av Kjetil G. Abildsnes
12. Gjeldsdomstol
av Maria Dyveke Styve
14. «Repudiation» – nekte å betale
av Kjetil G. Abildsnes
15. Etter gjelda
av Sigurd Kihl

LEDER

LENKENE BRISTER

av Kjetil G. Abildsnes

HALVE JORDENS BEFOLKNING eller rundt 3 milliarder mennesker må klare seg på mindre enn 17 kroner dagen. Dette skjer samtidig som verden samlet sett blir stadig rikere og forskjellene øker. En av grunnene til denne enorme ulikheten og nøden er de strukturelle årsakene til fattigdom.

En gjeldskrise har pågått siden 1982 og hvert år sørger den for at store beløp som kunne vært brukt på helse eller utdanning i stedet går til gjeldsbetjening. Et grunnleggende skjevt handelssystem gjør at de rike landene stadig tjener mest. Skadelige betingelser om privatisering, liberalisering og makroøkonomisk styring stilt av IMF og Verdensbanken, går stadig på fattigfolks bekostning. Systemet utnyttes av korrupte ledere og selskaper i både Nord og Sør med kun profit for øye.

Det er dette systemet gjeldsbevegelsen i hele verden kjemper mot. Vi jobber for ansvarlighet fra långivere og internasjonale selskaper, og et internasjonalt lovverk der ikke den sterkeste alltid vinner. Slike lovverk finnes på nasjonalt nivå – men internasjonalt er utbytting satt i system og forsvarer endog av de fleste land og institusjoner.

I 2006 slo vi i Norge en liten sprekk i denne rustningen ved at Norge slettet gjelden etter Skipseksportskampanjen. Regjeringen begrunnet gjeldssletten ved at man tok medansvar for et mislykket utviklingsprosjekt. Dette er unikt. Det er første gang et vestlig land har tatt ansvar for sine egne feil på denne måten. Norge bidrar dermed til å skyve litt av den eneveldige makten långiverne har over på låntakerne ved å gi begge parter et ansvar. Et lite skritt mot en internasjonal rettsordning der den svake part også beskyttes, er tatt.

Samtidig viser Norges endrede holdning at engasjement og frivillig arbeid stadig forandrer verden. Med gode ideer og en rettferdig sak kan man lykkes å bekjempe store systemer og inngrodde oppfatninger. Gjeldsbevegelsen er i ånd tett knyttet opp til en annen stor vellykket folkebevegelse, nemlig kampen mot slaveriet på 1700-1800 tallet. En håndfull mennesker dannet da utgangspunktet for en bevegelse som i løpet av en levealder avskaffet en tilsynelatende evig rett – retten til å eie andre.

Da som nå handler det om å ta vår tids utfordringer på alvor. Kampen for økonomisk rettferdighet er en kamp mot et slaveri der lenkene ikke er like synlige som før, men likefullt svært effektive. Det er opp til oss å vise hva disse lenkene er og slite dem i stykker!

SLUG

AKSJON SLETT U-LANDSGJELDA (SLUG) er et samordningsorgan med over 50 tilsluttede organisasjoner. SLUG har et aktivt styre og lokallag som arbeider med formidling av u-landsgjeldsproblematikk. SLUG arbeider tett opp mot regjering og storting for å sette gjeldslette på dagsorden. SLUG spiller en viktig rolle også internasjonalt og er del av den internasjonale gjeldsbevegelsen som har sitt utspring i Jubilee 2000-kampanjen.

SLUG har to hovedkrav:

1. Umiddelbar sletting av all illegitim gjeld og all gjeld som ikke kan betjenes uten å legge byrder på verdens fattige.

2. Gjeldslette må ikke betinges av strukturtilpasning. Det sivile samfunn og nasjonalforsamlingen i debitorlandet skal være retningsgivende for gjeldslette.

Kravene må gjennomføres etter følgende prinsipper:

- Sletting av gjeld skal ikke redusere bistanden
- Hensikten med gjeldslette er fattigdomsbekjempelse, samfunnsutvikling og å styrke demokrati og selvbestemmelse i land i Sør. Det må være åpenhet og innsyn rundt bruken av midlene.

- Gjeldslette må sees i sammenheng med større strukturelle og institusjonelle endringer på globalt nivå som skaper jevnere maktforhold mellom nord og sør, samt forhindrer nye gjeldskriser

For mer informasjon, se www.slettgjelda.no.

Har du lyst til å engasjere deg i Aksjon Slett U-landsgjelda?

Har du lyst til å jobbe for gjeldslette og lære mer om gjeldspolitikken og økonomiske strukturer og institusjoner? SLUG har aktive lokallag i Bergen og Oslo. Hvis du bor et annet sted og har lyst til å starte et SLUG lokallag kan du kontakte oss på slug@slettgjelda.no, så hjelper vi deg med å komme i gang.

KORLEIS OPPSTO GJELDSKRISA?

av Åsne S. Refsdal

Til neste år er det 25 år sidan Mexico, som det første landet i verda, annonserte seg ikkje betalingsdyktig i forhold til låna dei hadde teke opp i løpet av 70-talet. Fleire land kom etter og starten på gjeldskrisa var eit faktum. Korleis hadde dei hamna i denne uføra og kvifor held han fram?

FOR Å SVARE på dette er det naudsynt å sjå tilbake til 1944 i Bretton Woods i USA, der dei største økonomiske institusjonane i verda, nemleg Det internasjonale pengefondet (IMF) og Verdsbanken vart oppretta. Opphavleg hadde desse institusjonane som føremøn å stabilisere ein verdsøkonomi som lenge hadde vore prega av arbeidsløyse, økonomiske svingingar og ikkje minst krig. IMF og Verdsbanken var på den måten eit ledd i samordninga av innsatsen for å gjenreise Europa etter krigen. IMF fekk hovudansvaret for å sikre global økonomisk stabilitet gjennom å gi ut kortsiktige lån til land som opplevde økonomiske kriser. USA var leiande i arbeidet, ettersom dei hadde kapasitet til å ta på seg rolla som tungvektar i den internasjonale økonomien etter 2. verdskrig, noko som framleis pregar organisasjonane. IMF og Verdsbanken hadde hovudfokus på Europa dei første tiåra etter 2. verdskrig og det var først mot 70-talet at institusjonane fekk innverknad på den fattigare delen av verda.

«Snille» bankar med dårlege tankar

Etterkrigstida var prega av sterk økonomisk vekst i dei industrialiserte landa, samstundes som dei tidlegare kolonistatane i sør framleis var avhengig av eksport av råvarer som gav lite inntening. Da OPEC (Organisasjonen av oljeeksporterande land) firedobla oljeprisen i 1973 skapte det sjokk i den kapitalistiske verdsøkonomien. Veldig mange vart hardt råka av dei høge oljeprisane, men det var nokon som tente veldig på dette. Det var bankane. Dei fekk altfor mykje kapital som dei var nøydd

til å reinvestere. Bankane gjekk aggressivt ut og tilbydde lån med ekstremt låg, eller til og med negativ rente. Mange bankar lånte ut til dei tidlegare kolonistatane som prøvde på ei liknande industrialisering som landa i nord hadde opplevd. For bankane spelte det liten rolle kva pengane var brukt til, om det var militærøpprusting eller gigantiske utbyggeprosjekt hadde lite å sei. Når pengane tok slutt var det lett å få nye lån og berre på 70-talet vaks gjelda til u-landa frå 90\$mrdr til 750\$mrdr.

Lån blir til gjeld

Optimismen som hadde prega den vestlege verda på 50- og 60-talet stoppa opp mot slutten av 70-talet. Oljekrisa, saman med krise i finansmarknaden, gjorde at det igjen vart uro i den internasjonale økonomien. Renta gjekk opp og det same gjorde kursen på dollar, som dei fleste av låna var knytt opp til. Samstundes

«The west told us to build power stations, bridges, factories, steel mills, phosphate mines. We built them because you said so, and the way you told us. But now they don't work, you tell us we must pay for them with our money. That is not fair. You told us to build them, you should pay for them. We didn't want them.» – Politimann frå Mali

hald råvareprisane fram med å gå nedover, slik at dei som skulle betale tilbake låna fekk mindre å rutte med. Også utbyggingane og industriprosjekta som vart starta på 70-talet gav liten eller ingen forteneste.

Strukturtilpassing og krav om liberalisering

Samstundes med at verdsøkonomien igjen opplevde usikre tider vann ein ny økonomisk politikk fram. Den vart kalla nyliberalisme og i spissen sto Ronald Reagan i USA og Margaret Thatcher i Storbritannia. IMF og Verdsbanken vart verktøy for liberaliseringa, der krav om nedskjeringar i dei offentlege utgiftene og auka frihandel var strenge. Krava vart kalla strukturtilpassingsprogram og skulle berge land ut av gjeld og fattigdom gjennom å inkludere dei i den nye økonomiske orden. Og landa var nøydd til å gå med på krava. IMF sine

lån vart meir og meir knytt opp mot private bankar og bistandsgivarar som gjorde at land som ikkje gjekk med på struktureringskrava vart utestengd frå dei fleste finansieringsalternativ. IMF, gjennom USA sin vetoret, dreiv også aktiv politikk mot Sovjetunionen der det var ein sigar kvar gong eit land gjekk med på strukturtilpassingskrava som IMF stilte. Lånesummane auka kraftig i løpet av 80-talet.

Framleis liberalisering?

På mange måtar kan bilete sjå like dystert ut no som det gjorde på 80-talet, men positive ting har òg skjedd. Utover 90-talet vaks det fram ein rørsle med røter i alt frå fagforeiningar, bondeorganisasjonar og studentmiljø, med kraft nok til å sei i frå og skape eit kritisk søkelys på dei internasjonale institusjonane. I dag har menneske over heile verda satt fokus på gjeldsutbyttinga. Og det nyttar!

ILLEGITIM GJELD

– et spørsmål om ansvar og makt

av Kjetil A. Abildsnes

FOTO: CHANGEMAKER

Illegitim gjeld er et av nøkkelbegrepene i kampen for gjeldslette og et mer rettferdig internasjonalt system. Hva er slik gjeld? Hvordan kan man definere og anvende begrepet?

ILLEGITIM GJELD KAN beskrives som lån som ble gitt på en upassende måte og som derfor er långivers ansvar og følgelig ikke skal tilbakebetales. Utfordringen blir da videre å definere hva som er en upassende måte. Her er det delte meninger – og et fullstendig svar er det ikke plass til i denne artikkelen. Jubilee South, gjeldskampanjen i Sør, definerer illegitim gjeld omtrent slik:

- lån gitt til diktatorer
- lån som har forsvunnet i korrupsjon
- lån gitt til mislykkede prosjekter som forårsaket miljømessig eller sosial skade

Hanlon legger til at lån som kommer som en følge av ågerrenter – enormt høye renter – også kan anses som illegitime. Jubilee South påpeker dessuten at de anser Nord som skyldner til Sør som en følge av utbytting gjennom innbetaling av illegitim gjeld og de strenge betingelsene som følger med gjeld og bistand. Dette sees i sammenheng med kolonitiden og man konkluderer at Nord skylder land i Sør en enorm historisk gjeld.

Ulovlig gjeld

Dersom man tar utgangspunkt i internasjonal lovgivning kan man dele illegitim gjeld inn i flere kategorier. En er ulovlig gjeld. Dette er gjeld som er ulovlig med basis i for eksempel nasjonal lovgivning. Et eksempel på dette er Argentinas gjeld. Mesteparten av gjelden ble tatt opp under militærjuntaen som styrte landet fra 1976–83. Gjelden ble tatt opp direkte av juntaen. Dette stred mot Argentinsk lov som slo fast at kun parlamentet kunne ta opp lån på vegne av staten. Vestlige banker som lånte til Argentina i tidsrommet var klar over denne loven, men valgte å ignorere den. Saken er senere blitt tatt opp i Argentinsk høyesterett og lånene er blitt erklært ugyldige. Til tross for dette opprettholdes kravene om tilbakebetaling og Argentina har stort sett blitt nødt til å betale tilbake lånene.

Odious gjeld

Doktrinen om odious debts i internasjonal lov omhandler gjeld som er tatt opp av regimer som ikke har handlet i folkets interesse – diktatorer og militærregimer altså – og der långiveren visste at dette var tilfelle. Loven ble brukt av USA da de invaderte Cuba i 1898 og senere i Puerto Rico i 1923 for å slette landenes gjeld til Spania. Fordringene ble ansett for å tilhøre det gamle regimet personlig og var derfor ikke folkets ansvar. Storbritannia plukket opp denne doktrinen i 1998 da man anså at Rwandas gjeld tatt opp av regimet som begikk folkemord, burde slettes. I 2003 fikk Irak deler av sine lån slettet etter at den daværende finansministeren i USA John Snow uttalte: Selvfølgelig skal ikke det irakiske folk betjene gjeld som ble tatt opp av en diktator som nå er borte.

Oppsummert er hovedinnholdet i denne type internasjonal sedvane følgende:

- Visse typer gjeld er odiøs eller illegitim. Slik gjeld bortfaller med regimet og føres ikke videre
- Lån tatt opp for å styrke et despotisk eller undertrykkende regime er illegitimt
- En långiver kan ikke regne med å få tilbakebetalt et lån man burde ha visst ville bli misbrukt
- Gjeld som blir brukt for personlige formål og ikke statlige formål er illegitim
- Det er långiver som må bevise at lånene er legitime, ikke regimet som kommer etterpå

Det finnes også andre typer gjeld, blant annet som følge av ågerrenter som også kan anses å være illegitime. Denne type gjeld faller ikke inn under noen internasjonal sedvane eller långivning – men i mange land finnes det nasjonal lovgivning som forbyr enorme renter. Denne type lover bør også anvendes på internasjonalt nivå.

Penger flyter

På engelsk sier man at penger er ”fungible” – de flyter. Det betyr at dersom man låner ut midler eller gir bistand til en stat, selv om man øremerker hvor midlene skal havne, kan dette frigjøre midler til andre aktiviteter man ikke ville gitt lån til. Spesielt gjelder dette lån gitt i en hard valuta. Sør-Afrika under Apartheidtiden er et eksempel på dette. Der fikk man lån i dollar til gode prosjekter som å bygge ut elektrisitetsnett, prosjekter som kunne vært finansiert med lokal valuta. Dermed fikk Sør-Afrika frigjort penger å bruke på våpen.

Et annet eksempel er hvitvasking av gamle illegitime lån ved at man gir nye lån for å finansiere betalingen av de gamle. Disse nye lå-

nene må også anses som illegitime. DR Kongo hadde i 2002 store restanser til IMF – man hadde ikke betalt på lang tid. Lånene til IMF var illegitime ettersom de ble gitt til Mobutus Sese Sekos regime. I 2002 fikk DR Kongo et lån på \$522 millioner av fire land slik at man kunne betale IMF. Kongo fikk umiddelbart et nytt lån av IMF på \$543 millioner som man bruke til å betale tilbake de fire landene. Slik ble den opprinnelige illegitime gjelden til IMF vasket hvit.

Långiveransvar

Hvordan er det mulig å låne penger til disse folka og attpå til forvente å få dem tilbake? Dette var det enkle spørsmålet Changemaker stilte i 2003. Svaret er også enkelt: Långivere vet at de vil få tilbake pengene uansett. På engelsk er en slik situasjon kjent som «moral hazard». Det at långivere får tilbake pengene på en eller annen måte uavhengig av hvilken diktator eller elendig prosjekt det lånes til, fører til at man slutter å ta ansvar. Långiveransvaret blir borte. Når heller ikke mottakeren av lånet tar ansvar, er det folket som sitter igjen med regningen.

Denne situasjonen oppstår først og fremst der land har gitt garantier for lån, eller der lånene er mellom land eller til multilaterale institusjoner som Verdensbanken og IMF. Alle disse långiverne forventer å få pengene tilbake uansett. For Sør-Afrikas del kom tilbakebetalingen etter at det gamle regimet ble kastet og Nelson Mandela kom til makten. Kreditorne hadde råd til å vente – og når muligheten kom i form av et demokratisk regime – kom også kravene. Hvis Sør-Afrika hadde nektet å betale ville man risikert å miste tilgang på nye lån, bistand og utenlandsinvesteringer.

Det er absolutt nødvendig at långiverne må ta økonomisk ansvar for elendig långivning. En smekk på pungen er det eneste som vil sørge for at man i fremtiden tenker seg om to ganger før man låner til diktatorer, korrupte prosjekter eller lignende. Utfordringen er å få minst like god lovgivning internasjonalt som den som i dag finnes nasjonalt.

Norge har ved å slette deler av gjelden etter Skipseksportskampanjen som følge av långivers medansvar for et mislykket utviklingsprosjekt, tatt et stort skritt i riktig retning. Ansvar og regningen må plasseres der det hører hjemme – hos långiverne og låntakerne – ikke hos folket.

Kilde:

Hanlon Joseph: «Illegitimate loans: lenders, not borrowers are responsible», Third World Quarterly, Vol. 27, No 2.

Fillipinene

Ferdinand Marcos tok makten i et militærkupp i 1962 og beholdt den i 24 år. Marcos endret lovene om låneopptak og kuttet i nedbetalingen av gjeld. Ikke uventet økte gjelden fra 355 millioner dollar i 1962 til 28 milliarder dollar i 1986 da Marcos ble kastet. Ifølge Transparency international var Marcos verdens nest mest korrupte statsleder – bare slått av General Suharto i Indonesia. Det er estimert at Marcos stjal mellom fem og ti milliarder dollar. Etter at Marcos mistet makten valgte Fillipinene å betjene gjelden. I 1986 gikk 83 prosent av eksportinntektene til å betjene gjeld. Man vedtok også en lov som slo fast at gjelden skulle betjenes før man satte opp resten av budsjettet. Likevel, gjelden lot seg ikke betjene og landet tok opp nye lån for å betjene de gamle. I dag er gjelden på 65,4 milliarder dollar og Fillipinene bruker rundt 1/3 av BNP hvert år på å betjene gjeld.

Et av lånene som vil bli nedbetalt neste år er «Bataan Nuclear Power Plant». Dette er kanskje det mest kjente tilfellet som finnes av latterlig grov korrupsjon. Kraftverket kostet \$2,3 milliarder og ble bygget ved siden av en vulkan og oppå en jordskjelvforkastning. Stasjonen ble aldri tatt i bruk. New York Times har estimert at Marcos mottok ca \$80 millioner i bestikkelser fra det amerikanske selskapet Westinghouse for å velge dem.

DR Kongo (Zaire)

Mobutu er en av de mest korrupte diktatorer verden har sett. Han var dessuten en av vestens favoritter under den kalde krigen. Det gjorde at han i 1978 til tross for rapporter fra IMF's mann i Zaire, Erwin Blumenthal, slo fast at systemet i landet var så korrupt at det var ”overhodet ingen sjanser for å pengene tilbake”. Ikke lenge etter gav IMF et lån på \$700 millioner. Verdensbanken lånte \$2 milliarder til landet de neste 15 årene. Dette til tross for at Zaire sluttet å betjene sin gjeld i 1982. I 1987 lånte IMF igjen til Mobutu – denne gangen etter at diktatoren hadde latt USA bruke territoriet for å drive hemmelig krigføring mot naboen Angola. Denne gjelden er både odiøs, illegitim og ulovlig. En ny regjering i Kongo bør kunne fremme krav overfor sine gamle kreditorer.

Kilde:

«Gjeldskrisen – og de landene G8-lederne sviktet» – Kirkens Nødhjelp/Christian Aid 2006.

FRA RETORIKK TIL HANDLING:

Norge sletter illegitim gjeld

av Øygunn Sundsbø Brynildsen

Gjeldsbevegelsen har oppnådd en stor seier i 2006: Gjelden etter Skipseksportkampanjen er slettet med en begrunnelse om tidligere feilslått utviklingspolitikk. Beslutningen er historisk og applauderes av gjeldsaktivister fra hele verden. Det viser også at engasjement nytter! Nå må Norge fortsette sin progressive rolle innen gjeldsslette og illegitim gjeld.

2. OKTOBER KUNNE utviklingsminister Erik Solheim glede alle som gjennom mange år har arbeidet for å slette gjelden etter Skipseksportkampanjen. Han kunngjorde at regjeringen vil slette gjelden og erkjente samtidig et medansvar for krisen som har oppstått i etterkant av kampanjen. – I en lånetransaksjon er det en långiver og en låntaker og begge parter har et ansvar sa Solheim under pressekonferansen. – Ved å slette fordringene tar Norge ansvaret for at disse fem landene skal slippe å betjene den gjenværende delen av denne gjelden, fortsetter han.

Gjelden slettes ensidig og uten betingelser. Den belastes heller ikke bistandsbudsjettet. Dette er unikt i verdensammenheng. Aldri tidligere har statlig gjeld blitt slettet slikt og basert på en moralsk begrunnelse om feilslått politikk. Derfor blir også denne slettingen av gjelden etter skipseksportkampanjen analysert og applaudert av gjeldsaktivister verden over.

Den ecuadorianske NGOen CDES (Senter for økonomisk og sosial utvikling) oppsummerer i tre punkter hva gjeldssletten kan bety. – Denne modige beslutningen fattet av den norske regjeringen bekrefter at kreditorland har et medansvar for gjeldskrisen, skriver CDES. Beslutningen setter også spørsmålsteget ved eksisterende gjeldsforhandlingsmekanismer hvor utlåner er både dommer og forsvarer, hvilket er tilfelle i Parisklubben. Videre kan denne saken bety et nytt moment i den internasjonale kampen mot illegitim gjeld, noe som vil kunne åpne opp for å diskutere rettfærdige og endelige løsninger på gjeldsproblemet.

Anerkjennelse av illegitimitet

- Den norske regjeringens anerkjennelse av at skipseksportkampanjen var motstridende med egne beslutninger om hva som er god utviklingspolitikk og at regjeringen på dette grunnlaget velger å slette fordringene uten å stille betingelser, er en implisitt anerkjennelse av gjeldens illegitimitet. Dette sier Hugo Arias, koordinator for det ecuadorianske Jubileo 2000 Red Guayaquil. Selv om ordet ikke benyttes av det offisielle Norge i denne sammenheng, bekrefter regjeringen nå gjennom handling at gjelden er illegitim.

Regjeringen har vist at det er mulig å slette gjeld ved å sette en rød strek over den i budsjettet og ta konsekvensene det har i form av tapt inntekt. Slettingen av skipseksportgjelden setter en standard for hvilken type gjeld som må slettes på grunn av långivers manglende moralske vurderinger. Gjeldsbevegelsen forventer og vil jobbe for at denne standarden skal etterfølges av utlånerne med tilsvarende historier, det være seg nasjoner eller institusjoner. -Norges gjeldsslette, basert på gjeldens illegitimitet, eller moralske skade, åpner en mulighet for at andre land også må slette mye gjeld som tydelig kan vises å være illegitim og som forårsaker stor skade for millioner av familier i gjeldstyngede land, fortsetter Arias. Andre peker på at de ledende internasjonale finansinstitusjonene vil bli nødt til å ta et oppgjør med sin utlånspraksis og utestående gjeld.

Et endelig oppgjør?

Utviklingsministeren kaller denne gjeldssletten et endelig punktum for Skipseksportkampanjen. SLUG mener at begge parter må være enige om at man er ferdig med saken for at et oppgjør skal være endelig. I det legger vi at landene som mottok lån fra Norge gjennom Skipseksportkampanjen også må akseptere oppgjøret. Dette åpner opp for motkrav fra disse landene. SLUG vil ha forståelse for og støtte slike krav hvis de kommer.

Et endelig oppgjør krever i tillegg at Burma og Sudan få den samme behandlingen så fort situasjonen i landene tillater det. Sierra Leone behandles som et HIPC-land og forventes å få gjeldsslette ved årsskiftet 2006/2007. Vi regner med at regjeringen vil vurdere å forsere gjeldssletten dersom HIPC-behandlingen utsettes.

Det nytter!

Et av SLUG sine hovedmål er nådd når regjeringen nå tar et oppgjør med gjelden etter Skipseksportkampanjen. Gjeldskrisen er likevel langt fra løst. Norge har en viktig rolle å fylle som pådriver for å skape politisk aksept for begrepet illegitim gjeld samt å arbeide for en anvendbar definisjon av dette.

Sittende og tidligere utviklingsministere har klart gitt uttrykk for at gjeldsbevegelsen har vært en sterk pådriver og at gjeldssletten i stor grad er et resultat av dyktige og engasjerte gjeldsaktivisters kontinuerlige arbeid. Det viser at det nytter! Hugo Arias avslutter med å si at denne seieren til gruppene som har kjempet mot gjelden er et nytt stimuli til å fortsette arbeidet for sletting av gjeld som bryter med menneskerettighetene eller har umoralske opphav.

FAKTA

Hva har egentlig skjedd?

Norges fordringer overfor utviklingsland er på om lag 4,4 mrd. kroner. Om lag 2,9 mrd. kroner av dette skriver seg fra den norske skipseksportkampanjen (1976-80) (medregnet renter på misligholdte forpliktelse). I overkant av 1,1 mrd. kroner av skipseksportgjelden er slettet tidligere, i hovedsak gjennom Norges oppfølging av det internasjonale gjeldssletteinitiativet for de fattigste landene (Heavily Indebted Poor Countries; HIPC).

De samlede utestående fordringer på Ecuador, Egypt, Jamaica, Peru og Sierra Leone er per 30. juni 2006 på 520 mill. kroner. Det er disse fordringene regjeringen vil slette i sin helhet i 2007.

Den resterende gjelden etter skipseksportkampanjene er fordringer fra Myanmar og Sudan og utgjør i overkant av 2,3 mrd. kroner. Sletting av denne gjelden vil først skje innen multilaterale operasjoner for gjeldsslette hvis og når disse landene kvalifiserer for slike.

Kilde: Pressemelding fra UD, nr 118/06 av 02.10.06; <http://www.odin.dep.no/ud/norsk/tema/utvikling/multi/gjeldsslette/032171-220011/dok-bn.html>

EN SUBSIDIERINGSORDNING for Norges kriserammede verftsindustri

av Knut Hjelleset

Den forrige regjeringen betegnet Skipseksportkampanjen som "en skamlett på norsk bistandshistorie". Denne regjeringen har kalt den "et kapittel vi ikke er stolte over". Gjelden etter Skipseksportkampanjen har vært hovedfokuset til gjeldsbevegelsen i Norge siden begynnelsen av 1990-tallet da bevegelsen oppstod. Sammen har vi stilt krav om at fordringene måtte slettes, og etter Jubilee 2000 begynte vi også å stille krav om at gjelden måtte stemples illegitim. Hva er bakgrunnen for skipseksportgjelden?

På slutten av 1970-tallet var det krisetilstander i norsk verftsindustri. Etterspørselen etter norske skip var synkende, og arbeidsplasser ved verftene stod i fare. Regjeringen, som var ledet av Arbeiderpartiet, tok initiativ til en eksportkampanje for norske skip. Ideen var enkel nok; man fant kjøpere i fattige land

- Når jeg forsøker å se tilbake, og også tenke tilbake – for jeg var faktisk her i huset en del av de årene – blir min konklusjon på disse spørsmålene at dette er historien om en tid da vi alle her i Stortinget hadde hver våre verft. [...] i den forstand at svært mange personer i Stortinget på tvers av partigrensene brukte betydelig med tid for å få myndighetene til å finne en løsning for verftet "i mitt distrikt", som det het. Arent M. Henriksen (SV) debatt i Stortinget 16. juni 1989

som bestilte båter fra norske verft. Dette ville bygge norske arbeidsplasser og det var ment å ha en utviklingsfremmende effekt.

I utgangspunktet ønsket man at kampanjen skulle fungere som utviklingshjelp for mottagerlandene. Derfor skulle Norad vurdere "de utviklingsmessige virkningene av tiltakene", og gi sin anbefaling til hvert av prosjektene. Da Norad, til tross for sterkt politisk press, ikke ville anbefale prosjektene, ble kravet om Norads anbefaling fjernet av et samlet Storting. Etter bortfallet av dette kravet var kampanjen en ren subsidieringsordning for norske verft. I stortingsmelding 25 – 1988/89 heter det at etter dette må "garantiordningen anses som et ensidig støttetiltak overfor verftsindustrien".

I forbindelse med salget av skipene ble det gitt såkalte eksportkreditter. Det betyr at den norske staten garanterte for at verftene skulle få sin betaling, og staten i landet skipet ble solgt til garanterte betaling dersom den private kjøperen ikke skulle klare å gjøre opp for seg. Slik kan lån fra privat kjøper til privat selger bli til en statlig gjeldspost mellom to land.

Til sammen ble det eksportert 156 fartøyer og skipsutstyr for 3,7 mrd. kroner til 21 land i årene 1976-1980. I de fleste tilfellene ble skipene ikke betalt for som planlagt, og den norske staten måtte dekke tapene for verftene. Den norske staten rettet økonomiske krav til de landene som ikke hadde betalt for båtene. I de tilfellene hvor private oppkjøpere ikke kunne betale for skipene, ble fordringene omgjort til statlige lån. Dette skjedde i 15 land, og slik oppstod de statlige gjeldspostene etter Skipseksportkampanjen.

Superheltaksjon på Universitetet i Oslo i august 2006. Budskapet til regjeringen var enkelt: Slett gjelda etter skipseksportkampanjen og si unnskyld for tidligere feiltrinn. FOTO: SLUG

BETINGET FENGSEL

av Jens Aas-Hansen og Vidar Tvedt

IMF og Verdensbanken setter fortsatt betingelser for lån og gjeldsslette. Fattige lands folkevalgte står maktesløse igjen og ser på at landets politikk styres av mektige i-land.

UGANDA, BOLIVIA OG MALI er foreløpig de siste i rekken land som har gått med på privatisering av vannforsyningen i sitt eget land, mot sin vilje¹. Privatiseringen kan føre til at de fattigste ikke har råd til denne livsnødvendige ressursen. Det handler om betingelser. Betingelser for sårt nødvendige lån og for rettmessig gjeldsslette.

Betingelser er makt

Gjeld handler ikke om penger, men om makt, sies det². En undersøkelse lansert av Eurodad i juni 2006 underbygger påstanden³. Undersøkelsen dokumenterer at Verdensbanken og det Internasjonale Pengefondet (IMF) driver utstrakt bruk av betingelser for lån til fattige land. Også betingelser som krever handelsliberalisering og privatisering av viktige sektorer som vann- og energiforsyning. Dette på tross av at det strider mot utviklingslandenes nasjonale myndigheters vilje.

Betingelser er ikke noe nytt. Man kaller det gjerne *kondisjonalitet* og det har vært brukt utstrakt gjennom hele bistandshistorien. Givnerlandene har stilt betingelser til mottakerlandene ved overføring av bistandsmidler, og stilt krav ved lån og gjeldsslette. Verdensbanken hadde som offisiell politikk frem til langt ut på 90-tallet å påtvinge fattige land såkalte Strukturtilpasningsprogrammer. Disse innebar en massiv omlegging av fattige lands egne utviklingsstrategier i retning av færre reguleringer på handel og mindre statlig eierskap. En problemstilling er med hvilken legitimitet rike land og internasjonale finansinstitusjoner kan gripe inn i et lands suverenitet på den måten. En annen problemstilling er hvor lurt det er å overstyre et lands egen fattigdomsstrategi, for hvem kjenner egentlig terrenget best?

Illegitim gjeld – illegitime betingelser

Den første problemstillingen har vært kjer- nen i massiv kritikk fra folkelige bevegelser

i både sør og nord, med god grunn. Velutviklede rike lands inngrep i, eller overgrep mot, suverene stater i Afrika, Asia og Latin-Amerika minner farlig mye om den historiske koloniseringen i ny drakt. Utlånerne på sin side pekte på lånets sikkerhet og mente det måtte kunne settes visse krav til låntaker for å være sikker på at pengene ble tilbakebetalt. Mye av gjelden som tynger utviklingsland i dag kan imidlertid karakteriseres som illegitim. Lånene ble i mange tilfeller gitt til diktatorer eller håpløse utviklingsprosjekter hvor ansvaret for gjelden ikke kan legges på fattige lands skuldre. Likefullt knyttes betingelser også til denne typen gjeldsslette.

Men også i forhold til illegitim gjeld kan man stille seg noen spørsmål. Skal man betingelsesløst slette gjeld til et land som Burma, for samtidig å gi militærjuntaen større økonomisk armslag til å undertrykke egen befolkning? I følge Amnesty International Report 2006 fortsetter militærjuntaen å begå grove menneskerettighetsbrudd overfor etniske minoritetsgrupper og den politiske opposisjonen i landet⁴. Dette inkluderer tvangsarbeid og tortur, samt tilfeldige fengslinger og henrettelser uten lov og dom. Er det ikke da rimelig at det internasjonale samfunnet, gjennom Verdensbanken og IMF stiller krav om at menneskerettighetsbruddene opphører før man gir gjeldsslette til land som Burma? Selv om gjelden er illegitim? Dilemmaet går rett i kjernen av det vanskeligste spørsmålet rundt betingelser, og er fortsatt uløst. Nasjonale myndigheter i Nord og internasjonale finansinstitusjoner møter ofte gjeldsbevegelsens krav om færre betingelser med å påpeke dette dilemmaet. Samtidig er det viktig å påpeke at der er en fundamental forskjell på å stille krav om at menneskerettighetene overholdes og å detaljstyre mottakerlandenes makroøkonomiske politikk ved å stille betingelser om privatisering av statlige bedrifter og fri handel. Også Eurodad er positive til noen former for betingelser. Organisasjonen mener at Verdensbanken og Pengefondet i hovedsak må begrense sine fremtidige betingelser til å gjelde åpenhet rundt budsjettprosesser og lignende som sikrer folket innsyn i myndighetenes bruk og styring av offentlige midler⁵.

Demokratiseringsbølgen som har skylt over verden de siste tiårene stiller betingelsene i

et enda grellere lys. Grunnsteinen i demokratiet er at folkevalgte myndigheter er ansvarlige overfor velgerne. Med andre ord skal nasjonale myndigheter jobbe for å fremme interessene til den vanlige mann og kvinne i gata. Verdensbanken og Pengefondet sine betingelser betyr at nasjonale myndigheter må ta større hensyn til disse institusjonenes krav enn til sitt eget folks ønsker. Dette er med på å undergrave demokratiet i mange utviklingsland.

Lur strategi?

Den andre problemstillingen om hvor smart det er å overstyre et lands egne fattigdomsstrategier er også verdt å diskutere. Omsider er det opplest og vedtatt blant alle at Strukturtilpasningsprogrammene (SAPene) ikke fungerte. Tvert i mot førte de i mange tilfeller til økt fattigdom. Dette var grunnen til at Verdensbanken avvirket programmene. Erstatteren var PRSP (Poverty Reduction Strategy Papers). I motsetning til SAPene, skulle PRSPene utvikles av landet selv, med sterk innflytelse fra landets sivile samfunn. Det nye alternativet var alt det kritikerne ønsket seg, med unntak av en liten, men sentral leving fra tidligere. PRSPene skulle godkjennes i siste instans av Verdensbanken selv. Og det er på grunn av dette punktet at Eurodad i sin rapport kan dokumentere at antall betingelser som Verdensbanken stiller til lavinntektsland er stigende⁶.

Haiti – desverre et godt eksempel på hvilke problemer kondisjonalitet skaper

Hva er så problemet med å stille betingelser ved bistand, långivning eller gjeldsslette? Haiti er dessverre et godt eksempel på hvilke problemer kondisjonalitet skaper. To IMF-programmer har stilt betingelser om handelsliberaliseringer på Haiti. Ringvirkningene av IMF's krav om å redusere tariffene for landbruksprodukter har vært katastrofale. Eksempelvis har 830.000 fattige mennesker fått redusert sin inntekt som følge av reduserte tariffene på sukker, ris og halvindustriell kyllingproduksjon alene⁷.

Jordbruksproduksjonen på Haiti kjennetegnes av små jordbruksenheter og manglende tilgang på kunstig vanning, kreditt, lagringskapasitet og transportmuligheter. Dette øker produksjonskostnadene ved jordbrukspro-

duksjon. Størstedelen av de importerte jordbruksvarene er produsert i USA hvor bøndene mottar store subsidier fra staten⁸. Haitianske bønder er med andre ord ikke konkurransedyktige på det frie markedet, og inntektsreduksjonen i landbruket en naturlig konsekvens av Pengefondets betingelser.

Redusert inntekt til bøndene får selvfølgelig direkte konsekvenser for bøndene selv og deres familier. Resultatet blir at barn trekkes ut av skolen, og mer generelt en mer usikker fremtid. Mange fattige bønder søker derfor til byene i håp om å finne arbeid. Dette medfører større press på allerede pressede ressurser i bystrøkene, som tilgang på bolig, rent vann og sanitærforhold. I tillegg presses lønningene i urbane strøk ned. Slik medfører Pengefondets betingelser indirekte at også inntekten til byborgere reduseres og at deres leveforhold generelt forverres⁹.

Hvorfor bry seg om Verdensbanken og Pengefondets betingelser?

Vi har allerede sett at betingelser kan undergrave demokratiet og ha negative økonomiske og sosiale ringvirkninger. Så hvorfor sier ikke nasjonale myndigheter i Sør at nok er nok? Hvorfor følges Verdensbankens og Pengefondets krav? Disse styresmaktene er i mange tilfeller helt avhengige av økonomisk støtte utenfra, i form av bistand eller lån. Verdensbanken og Pengefondet er de største bistandsaktørene i verden og gir lån og bistand til land som ikke ville fått lån på det frie markedet. Mange utviklingsland har derfor ikke noe annet valg enn å henvende seg til disse finansinstitusjonene.

Dersom land ikke følger de kravene som stilles, slår Pengefondet og Verdensbanken til der det gjør mest vondt: I pungen. Pengepungen! De fleste donorland knytter nemlig sin bistand opp mot Verdensbanken og Pengefondets politikk. Dermed blir det å følge et av disse finansinstitusjonenes programmer en forutsetning for å få lån og bistand også gjennom bilaterale avtaler. Eurodad-rapporten fra juni 06 viser at Pengefondet og Verdensbanken stiller slike betingelser i 25% av tilfellene¹⁰. Et land som ikke følger disse betingelsene avskjærer seg selv fra flere inntektskilder – både Verdensbanken, Pengefondet, de regionale utviklingsbankene og de fleste donorland. Slik kan betingelsene fort erstattes av en økonomisk dødsdom dersom de ikke følges.

Pest eller kolera

I realiteten står mange fattige land overfor valget om å godta en ubetalbar gjeldsbyrde eller å godta krav om liberalisering av økonomien. Når man samtidig vet at det å nekte å følge betingelsene betyr ingen gjeldslette, redusert bistand og ingen nye lån, så er det kanskje ikke så rart at myndighetene i mange utviklingsland velger å gjennomføre de tiltakene som Verdensbanken og Pengefondet krever? Selv om dette innebærer privatisering av basisvarer som rent drikkevann. I valget mellom pest eller kolera ender utviklingslandene ofte opp med betinget fengsel.

1 Eurodad-rapport (juni 2006) "World Bank and IMF conditionality: a development injustice" side 14.

http://www.eurodad.org/uploadstore/cms/docs/Microsoft_Word__Eurodad_World_Bank_and_IMF_Conditionality_Report_Final_Version.pdf

2 Gjeldsbevegelsen i Sør sier det på denne måten: "This debt is illegitimate, immoral, unjust and fraudulent. It functions not as a means of transferring assets or technology but as usury, entrapment, control and domination." Se Jubilee South "Break Free! Another World is Possible" <http://www.jubileesouth.org/news/EpklpEpklucUdTlxjW.shtml>

3 Eurodadrapport (sluttnote 1)

4 «Amnesty International Report 2006 – the state of the world's human rights»

<http://web.amnesty.org/report2006/mmr-summary-eng>

5 Eurodadrapport (sluttnote 1) side 4 og 25.

6 Eurodadrapport (sluttnote 1) side 9.

7 Christian Aid (juli 2006) "Challenging conditions: A new strategy for reform at the World Bank and IMF" side 4-5. <http://www.christian-aid.org.uk/indepth/607ifis/challengingconditions.pdf>

8 Som sluttnote 6.

9 Som sluttnote 6.

10 Eurodadrapport (sluttnote 1) side 23.

HVITE BÅND OG G8

– hva ble resultatet?

av Kjetil G. Abildsnes

I 2005 demonstrerte en kvart million mennesker i Edinburghs gater, 36 millioner verden over gikk med hvite bånd og 2 milliarder fulgte Live 8. Alle sammen krevde at G8-lederne nå måtte ta tak mot verdens fattigdom og for oppnåelsen av tusenårs-målene. Hva ble resultatet?

1. JULI 2006 slettet Verdensbanken gjelden til 19 land. IMF slettet gjelden til de samme landene allerede 6. januar 2006. Alle disse landene vil til sammen få \$1,1 mrd mer å rutte med hvert år de neste 10 årene. Midlene fra IMF's gjeldsslette er allerede tatt i bruk. Zambia har fått redusert sin gjeld fra \$7 mrd til \$500 millioner. Landet har som en følge av dette kunnet gjøre grunnleggende helsetjenester tilgjengelig for alle og har ansatt 4500 nye lærere. I en rekke land har sivilt samfunn etablert nasjonale mekanismer for å følge med på hvordan myndighetene bruker midlene som frigjøres av gjeldssletten. Alle som gikk med hvite bånd i 2005 bør glede seg over dette. Kampanjevirkosomhet og gjeldsslette gir resultater. Kampen mot fattigdom er en kamp som kan vinnes.

Brølet som ble besvart med et pip

Likevel, det er et pip G8-lederne kom med. Avtalen, som av Gordon Brown ble karakterisert som historisk, har en ramme på rundt \$40 mrd de neste 40 årene. Lavinntektsland skyl-

der totalt omkring \$380 mrd. og mellominntektsland omtrent \$1,66 trillioner. Gjeldsbevegelsens kritikk av avtalen fra i fjor ligger fast.

Avtalen inkluderer for få land, maksimalt 40, og kun land som er en del av Verdensbankens og IMF's gjeldssletteinitiativ – MDRI. Over 60 land har behov for 100 prosent gjeldsslette dersom de skal ha noen mulighet for å nå målet om å halvere fattigdommen innen 2015. Jubilee Debt Campaign anslår at 107 land trenger noe gjeldsslette for nå dette målet. Land som Kenya, Bangladesh, Ecuador og Peru har ifølge Verdensbankens egne tall en ubetalbar gjeldsbyrde, men likevel kvalifiserer ikke disse landene for gjeldsslette.

Ordningen sletter ikke all gjelden. Uganda er det landet som får slettet mest med 79 prosent. Guyana får slettet desidert minst med 21 prosent. Dette er et resultat av at kun Verdensbanken, IMF og Afrikabanken omfattes av initiativet. Både Asiabanken og Den Interamerikanske utviklingsbanken holdes utenfor. De fire Latin-Amerikanske landene som omfattes av ordningen, får bare slettet ca 30 prosent av sin gjeld. Situasjonen ble ikke bedre av at Verdensbanken trikslet med avtalen. I stedet for å gjøre som IMF og slette all gjeld tatt opp for utgangen av 2004, valgte Verdensbanken å slette all gjeld tatt opp innen utgangen av 2003. Verdensbanken sparte \$5 mrd på dette, en regning som folk i fattige land må betale.

Gjeldssletten fra Verdensbanken er dessuten ikke addisjonell, dvs at den ikke nødvendigvis fører til at land får mer å rutte med. Årsaken

Rundt 250 000 mennesker demonstrerte for gjeldsslette, rettferlig handel og mer bistand ved G8-møtet i Edinburgh 2005.

FOTO: MAKE POVERTY HISTORY

er at for hver dollar som gis i gjeldsslette reduseres de tilgangen på billige IDA-lån fra Verdensbanken med et tilsvarende beløp. Som en følge av gjeldsslettavtalen er det noe mer penger i IDA-potten, men disse midlene konkurreres det om. Land som har fått gjeldsslette har fått mellom 53 og 1 million dollar ekstra å rutte med i året så langt. Disse beskjedne beløpene er for mange land spist opp av fjorårets økning i oljepriser.

Gjeldsslette gir økt bistand

G8 lovte på møtet i Gleneagles å øke bistanden til minst \$50 mrd. årlig innen 2010. Dette er omtrent halvparten hva hva FN anslår er nødvendig for å nå Tusenårsmålene. Dersom rike land oppfyller målet om denne bistandsøkningen vil de samlet gi 0,36 prosent av BNP i bistand eller omtrent halvparten av FN sitt mål fra 1970. Selv uten å oppfylle FNs mål vil man kunne betale for 2 millioner lærere og 4 millioner helsearbeidere. Tilsynelatende har bistanden økt med hele 37 prosent eller \$21 mrd. fra 2004 til 2005. Problemet er at 80 prosent av økningen skyldes at gjeldsletten til Irak og Nigeria teller som bistand. G8 får her i pose og sekk ved at de teller gjeldsletten to ganger, først som gjeldsslette og så som bistand. Norge er det eneste landet som ikke følger praksisen med å regne gjeldsslette som bistand. Dersom vi trekker fra gjeldsletten til Irak og Nigeria økte bistanden med 9 prosent i 2005. Først når Irak og Nigeria kan tas ut av budsjettene i 2007, vil vi se om de rike landene opprettholder dette nye kunstig høye bistandsnivået.

Hva nå?

Tross klare fremskritt var G8-avtalen fra Gleneagles ingen stor milepæl i kampen mot fattigdom, for gjeldsslette og en mer rettferdig økonomisk verdensordning. Avtalen må utvides til å gjelde flere institusjoner. Forhandlingene med Den interamerikanske utviklingsbanken er på gang og det ser ut til at den kan komme til å slette noe gjeld. Dette vil ha stor betydning for land i Latin-Amerika.

Tross dette blir konklusjonen at de rike landene heller ikke denne gangen maktet å få slutt på gjeldskrisen som har herjet fattige land siden midten av 80-tallet. Det er to hovedårsaker til dette. For det første behandles gjeldstyngede land tilfeldig. Land med ubetalbare gjeldsbyrder får ikke gjeldsslette. For det andre tar ikke kreditorene sitt ansvar for gjeldskrisen på alvor. Kreditorene har bidratt sterkt til gjeldskrisen ved uansvarlig långivning blant annet til diktatorer og illegitime regimer. Denne type lån må slettes og prinsippet om kreditoransvar må nedfelles i internasjonal lovgivning.

Norge er så langt det eneste landet i Nord som har anerkjent at det finnes gjeld som er illegitim som en følge av långivers medansvar. Norge kan med en fortsatt offensiv politikk på området nå langt i å åpne opp debatten om kreditors ansvar og fremme nye prinsipper på dette området. Akkurat som man i dag vurderer om en gjeld er betalbar utfra gitte prinsipper, bør man først også vurdere om en gjeld i det hele tatt er folkets ansvar å betale tilbake.

Verdensbanken må tåle hard kritikk for de harde betingelsene institusjonen har stilt sammen med IMF overfor utviklingsland. Demonstrasjoner i forbindelse med Vår møtene i IMF og Verdensbanken i Washington DC i 2005.

FOTO: KJETIL G. ABILDSNES

GJELDS- DOMSTOL

av Maria Dyveke Styve

Kan en gjeldsdomstol bli en rettferdig og varig løsning på gjeldskrisen?

Et grunnleggende problem med dagens gjeldssletteordninger er den skjeve maktbalansen mellom debitor og kreditor. Den totale mangelen på en uavhengig instans for å løse debitorlandets gjeldsproblemer fører til at kreditor som den sterkeste part i mye større grad kan sikre sine egne interesser enn det debitorlandet kan. Dagens situasjon er også preget av en mangel på helhetlige løsninger for et land i gjeldskrise. Spørsmålet om gjeldens opprinnelse og legitimitet, ved for eksempel gjeld etter et diktatorregime vurderes ikke ved gjeldsslette i dag, og det er også et behov for større åpenhet og innsyn rundt ordningene for gjeldsslette. Det vi kaller en gjeldsdomstol er et forslag for å løse disse problemene og skape en rettferdig løsning på gjeldskrisen.

Hva er en gjeldsdomstol?

Navnet gjeldsdomstol gir assosiasjoner til en tradisjonell domstol, mens det korrekte juridiske ordet er voldgift. En voldgift er en mekanisme der partene i en konflikt bestemmer seg for at de vil overlate endelig beslutningsmyndighet til en tredje uavhengig part, utenfor det tradisjonelle rettsvesenet. Kjennelsen fra en voldgiftsdomstol er like bindende som en dom fra en tradisjonell domstol. Fordelen ved å bruke voldgift er at domstolen opprettes ad hoc, det vil si bare for den aktuelle konflikten. Det kreves heller ingen internasjonale lover eller konvensjoner før en gjeldsdomstol kan gjennomføres. Begge parter velger en dommer hver som de har tillit til, og disse oppnevner i sin tur en tredje dommer slik at dommen kan avsies med simpelt flertall. Voldgiftsdommerne baserer sin beslutning på egen vurdering, og de retningslinjene partene på forhånd har blitt enige om¹. Voldgift har lang tradisjon for å brukes til å løse andre typer konflikter mellom stater, som for eksempel spørsmål om territorier².

Slik det er i dag er det ikke mulig for et land å gå formelt konkurs³, uansett hvor store problemer det har med å betale gjelden sin. I 2001 var Argentina i så dyp økonomisk krise at landet i realiteten var gått konkurs. Økonomen Adam Smith så allerede i 1776 behovet for at

suverene stater, på samme måte som firmaer og enkeltpersoner, skal ha muligheten til å gå konkurs. En internasjonal domstol som tar for seg konkursrett eksisterer ikke i dag. En voldgift vil derfor være en mulig løsning for land som i realiteten er gått konkurs, fordi den kan gjennomføres så snart partene er enige om å bruke voldgift.

Det første en gjeldsdomstol vil måtte ta stilling til er gjeldens opprinnelse. Finnes det deler av gjelden befolkningen⁴ i debitorlandet ikke kan holdes ansvarlig for, som gjeld etter et diktatorregime hvor midlene ble brukt til undertrykking av befolkningen? Det vil være nødvendig å legge frem beviser for dette, som krever en nøye gjennomgang av hele gjelden. Her må dommerpanelet treffe en beslutning basert på sin egen vurdering og et økende antall presedenser. Ved å vurdere gjeldens opprinnelse og legitimitet stiller man også kreditorene til ansvar for utlånene de har gjort. En eventuell sletting av illegitim gjeld, som for eksempel gjeld etter diktatorer, vil derfor kunne disiplinere utlånere i fremtiden til å være forsiktig med å gi lån som ikke gagnar befolkningen i låntakerlandet. Kreditor vil miste sin rett til tilbakebetaling på gjeld som vurderes som illegitim, og denne gjelden vil utelukkes fra resten av prosessen.

Det neste steget vil bli å slette den gjelden som er nødvendig for at landet skal kunne dekke befolkningens grunnleggende behov. Dette prinsippet er hentet fra amerikansk konkursrett⁵ der en kommunes rett og plikt til å dekke de grunnleggende behovene til sine innbyggere går foran kreditors rett til tilbakebetaling når kommunen i realiteten er gått konkurs. Videre må gjeldsnivået bli bærekraftig, og retten fremsetter en nedbetalingsplan som skal sikre en helhetlig løsning med gode muligheter for en forbedret og stabil økonomi.

Representanter for alle interessehavere vil få rett til å uttale seg i prosessen, inkludert det sivile samfunn. Prosessen må være offentlig for å sikre åpenhet og innsyn for befolkningen, og et aktivt sivil samfunn og media er viktig for å sikre at de grigitte ressursene kommer befolkningen til gode.

Hva må til for å gjennomføre en gjeldsdomstol?

I prinsippet kan en voldgift gjennomføres så fort som partene i konflikten ønsker det. Det

Logoen til den norske høringen om gjeldskrisen.

er ikke nødvendig å etablere nye internasjonale lover eller konvensjoner, ettersom dommen i stor grad kan være basert på dommerens egen vurdering heller enn bestemte lover. FNs "New York"-konvensjon fra 1958 sikrer at voldgiftsdommen respekteres i de nasjonale domstolene til de 137 landene som har skrevet under⁶.

Den største utfordringen for å gjennomføre en voldgift er den nåværende maktbalansen. De store kreditorene, som Verdensbanken, IMF og Parisklubben⁷, har en innflytelse og makt over dagens gjeldsletteordninger som de vil måtte gi fra seg i en eventuell voldgift. Likevel vil en voldgift være til fordel også for kreditorene når debitorlandet er i en dyp økonomisk krise, ettersom kreditorene blir behandlet på lik basis, og stabilitet, en sunn økonomi og trygg tilbakebetaling er ønskelig i motsetning til økonomisk krise.

Veien videre: en permanent gjeldsdomstol i FN?

En permanent internasjonal gjeldsdomstol er ønskelig på lang sikt, og vil kunne dekke mange av de funksjonene som nasjonal konkursrett gjør i dag. En slik domstol kan opprettes under FN, som både har den tekniske ekspertisen og nøytraliteten som er nødvendig. En

ad-hoc gjeldsdomstol som er beskrevet over vil kunne sette presedens for nye internasjonale konkurslover, og vil være et viktig steg på veien mot en permanent gjeldsdomstol og et mer rettferdig økonomisk system.

1 UNCITRAL er en veletablert standard for selve gjennomføringen av en voldgift, se <http://www.pca-cpa.org/ENGLISH/UNCITRAL/> (13.08.06)

2 I Haag ligger "the Permanent Court of Arbitration" hvor voldgift har blitt brukt siden begynnelsen av 1900-tallet for å løse konflikter mellom stater. Se <http://www.pca-cpa.org/>

3 «When it becomes necessary for a state to declare itself bankrupt, in the same manner as when it becomes necessary for an individual to do so, a fair, open and avowed bankruptcy is always the measure least dishonourable to the debtor, and least hurtful to the creditor.» - Adam Smith, 1776. Smith er kjent for å argumentere for fri konkurranse og et fritt marked, men han mente også at stater bør kunne slå seg konkurs.

4 Her kan Alexander Sacks dokrine om "odious debt" tas i bruk for å argumentere for at befolkningen ikke står ansvarlig for lån til et despotisk regime hvor lånet ble brukt til å undertrykke befolkningen. Les mer på <http://www.odiousdebts.org/odiousdebts/index.cfm?DSP=subcontent&AreaID=3> (13.08.06)

5 Kapittel 9 i amerikansk konkurslov.

6 Se http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/NYConvention.html (13.08.06)

7 Parisklubben er en samling kreditorer som har bilaterale krav til debitorland, altså lån direkte fra et land til et annet. Kreditorene samles i Parisklubben for å finne løsninger når et debitorland har problemer med å betale gjelden sin. Disse løsningene inkluderer gjeldslette, gjeldsreduksjon og betalingsutsettelse.

FAKTA

Hvorfor?

Målet med en gjeldsdomstol er å utjevne den skjeve maktbalansen mellom kreditor og debitor og tilby en helhetlig og varig løsning på debitorlandets gjeldskrise. Det retten mener er illegitim gjeld, som gjeld etter diktatorer, vil bli slettet. Åpenhet og innsyn i prosessen, samt at kreditor og debitor står som likeverdige parter, vil gjøre prosessen mer demokratisk enn dagens ordninger.

Hva?

Det vi kaller en gjeldsdomstol heter i rettsterminologi voldgift, og er en prosess der partene i en konflikt overlater beslutningsmyndighet i konflikten til en tredje uavhengig part. Voldgiftsdommen vil være like bindende som en dom fra en tradisjonell domstol.

Fra den internasjonale folketrybunalen om gjeldskrisen i Porto Alegre 2002. FOTO: KJETIL G. ABILDSNES

«REPUDIATION»

– nekte å betale

av Kjetil G. Abildsnes

Å nekte å betale er en mulig strategi for et gjeldstynget land. Til tross for at gjelden er illegitim gjeld, med harde betingelser og at betjening av den koster befolkningen dyrt velger likevel de fleste land å betale tilbake sine lån. Hvorfor?

Så langt har løsningene på gjeldskrisen fra rike land stort sett vært å gi gjeldslette. Sjelden mer enn nødvendig, gjerne akkurat nok til at landene kan fortsette å betale tilbake på lånene. Gjeldsletten har kommet gjennom organisasjoner som Verdensbanken, IMF og Parisklubben. Alle sammen institusjoner der rike land kontrollerer alt.

Forsøk fra sivil samfunn om å innføre mer rettferdige gjeldsforhandlingsløsninger i form av voldgift eller en internasjonal domstol har ikke nådd fram. En tredje løsning som får stadig større støtte er å nekte å betale. Dette er en radikal løsning der låntakerne tar tilbake makten fra kreditorene og erklærer lånene ugyldige basert på at disse er illegitime eller at man ikke har råd til å betale.

En farlig strategi

Å nekte å betale krever stort politisk mot. Lån mellom land er basert på en forutsetning om at lånene betjenes uansett. Reaksjonen fra kreditorene overfor land som har forsøkt å nekte å betale har historisk vært hard. Et land risikerer å miste kredittverdighet og dermed tilgang på nye lån fra internasjonale kapitalmarkeder, samt bistand fra vestlige land. Dette skjer ved at IMF trekker seg ut av landet og ikke lenger gir landets økonomi et godkjent-stempel. Vestlige givere og låneinstitusjoner vil automatisk trekke seg ut.

Peru og president Alan Garcia fikk føle kreditorenes vrede da landet forsøkte seg på dette i 1985. Garcia erklærte da at Peru kun ville bruke 10 prosent av eksportinntektene på gjeldsbetjening. Da landet ikke betjente lånene sine til IMF svarte institusjonen med å legge ned kontoret sitt i Lima og nekte Peru nye lån. Andre investorer og långivere fulgte etter, mens strafferenter og restanser gav en voldsom økning i Perus gjeld. Peru ble også isolert ved at andre land i regionen som tenkte på det samme fikk billige lån. Peru ble til slutt tvunget til å igjen betjene gjelden.

Det var frykten for denne behandlingen som gjorde at Sør-Afrika valgte å betjene gjelden etter apartheidregimet da Nelson Mandela slapp ut av fengsel i 1994.

Argentina og Nigeria lyktes delvis

Da Argentinas nye president Nestor Kirchner i 2003 erklærte at de ikke ville betale tilbake sine lån, men bare tilby kreditorene ca 35 prosent av opprinnelig verdi, ble det spådd at dette ville få svært alvorlige konsekvenser for Argentina. Lange nedgangstider og isolasjon fra internasjonale finansmarkeder var omkvedet i finanspressen. Det motsatte ble resultatet. Økonomien vokser og arbeidsløsheten har gått ned. I 2005 tok også investeringene seg opp igjen. Som tidskriftet The Economist skrev: Kapitalmarkedene ser ut til å ha en usedvanlig kort hukommelse.

Nigeria lyktes med noe tilsvarende i 2005. Landet har en enorm illegitim gjeld etter diktatoren General Sani Abacha som man regner med har stjålet mellom 2 og 5 milliarder dollar. I mars 2005 ba Representantenes Hus regjeringen om å ensidig stanse nedbetalingen av landets gjeld. Forslaget ble ikke godkjent av Senatet og man gav kreditorene en sjanse til å komme frem til en forhandlingsløsning. Resultatet av trusselen om betalingsnekt var at landet fikk en mye bedre avtale i Parisklubben enn man ellers kunne ha regnet med. Mot å betale resten av beløpet med en gang fikk Nigeria slettet 60 prosent av sin gjeld.

Hva skal til for å lykkes?

Argentina og Nigeria hadde en fordel som Peru og de fleste land i Afrika i dag ikke har. De skyldte kreditorene sine enorme summer. Argentina skyldte \$32 mrd dollar, mens Nigeria skyldte \$34 mrd dollar. Til sammenligning var hele G8-avtalen fra sommeren 2005 verdt omkring \$40 mrd over 40 år. Det ble derfor viktig for kreditorene å sørge for at man i alle fall fikk tilbake noe. Parisklubben var nok også redd for at dersom Nigeria nektet å betale så ville mange andre land i Afrika følge etter.

Man må også se på hvor avhengig et land er av ekstern finansiering. Av Mosambiks budsjett er omtrent 50 prosent fra givere gjennom lån eller bistand. Mosambik bør avgjort ikke legge seg ut med sine kreditorer. Kenya som ikke har fått gjeldslette av betydning og bruker en svært stor del av sitt budsjett på gjeldsbetjening vil ha mer å hente økonomisk på å nekte å betale.

Et enkeltland uten store lån som på egenhånd truer med betalingsnekt står svakt i forhold til internasjonale långivere. Disse har i motsetning til låntakerne gått sammen i karteller – som Parisklubben og

Londonklubben. Sammen kan de overkjøre nesten ethvert utviklingsland. Som en gruppe vil utviklingsland kunne oppnå bedre resultater i forhandlinger med rike land. En gruppe land som nekter å betale vil heller ikke like lett kunne bli utstøtt fra internasjonale finansmarkeder.

Hvordan bør man gå fram

Siden betalingsnekt er et virkemiddel som vil bli møtt med sterke reaksjoner må man gå forsiktig fram. En avgjørelse bør være basert på en grundig gjennomgang av fordringene både med tanke på om disse er legitime og hva landet har mulighet til å betale tilbake – en skikkelig gjeldsrevisjon. En slik revisjon vil også kunne inneholde krav om tilbakebetaling av beløp som allerede er betalt tilbake dersom lånet er illegitimt.

Slike krav må komme fra sivilsamfunn og regjeringer i Sør og kan ikke i utgangspunktet være noe grupper i Nord stiller krav om. SLUGs oppgave i en slik sammenheng vil være å støtte Sørs legitime krav og sørge for at slike krav møter forståelse blant i opinjonen i Nord. Et unntak vil være for land som akkurat har kommet ut av voldelig konflikt eller kastet et diktatorisk regime. Det bør her være en selvfølge at man tar en gjeldsgjennomgang for å vurdere hvilke lån det nye regimet skal være ansvarlig for. I en slik situasjon vil sivilsamfunnet og regjeringen i landet ha liten kapasitet til å stille sine egne krav. Da er det viktig at sivilsamfunn internasjonalt aktivt fremmer slike krav.

Konklusjon

Betalingsnekt er et alvorlig virkemiddel. Samtidig kan fattige land ved å slå seg sammen om en slik strategi utjevne maktforholdet over de rike kreditorlandene. Disse landene er for øyeblikket uvillige til å diskutere illegitim gjeld eller en gjeldsforhandlingsmekanisme eller domstol som kunne ha gitt en rettferdig behandling av et lands gjeldsbyrde. Betalingsnekt har vist seg å være den eneste måten å tvinge rike kreditorer til forhandlingsbordet på.

ETTER GJELDEN

av Sigurd Kihl

Ett år etter at G8 bestemte seg for å slette gjelden for 18 land, spør de samme landene seg hva de kan gjøre for å unngå å ende opp med like stor gjeld igjen.

JACK ZULU FRA JUBILEE ZAMBIA jogger over gata fra Det internasjonale pengefondet (IMF) til Verdensbanken. Han skal inn til en mottagelse for sivilsamfunnet arrangert av Verdensbankens sjef, Paul Wolfowitz under vårmøtet hvor alle medlemslandene i de to organisasjonene møtes for å drøfte hva de to mektige institusjonene skal gjøre det neste halvåret.

Jack Zulu representerer sivilsamfunnet i Zambia som i tiår har sloss for gjeldsslette fra de internasjonale institusjonenes han nå beveger seg imellom.

For etter at millioner av mennesker valgte å tre på seg hvite plastikkarmbånd og hundrevis av organisasjoner gikk sammen sommeren 2005 med et klart mål: Gjør fattigdom historie, eller i det minste: Vi skal få de åtte mektigste landene i verden til å slette gjelden

til 19 fattigste, deriblant Zambia. Og sannerlig gjorde ikke G8 det også. Sommeren året etter har Zambia fått redusert gjelden sin fra 7 milliarder til 500 millioner dollar og dermed fått råd til å gjøre grunnleggende helsetjenester tilgjengelig for alle og ansette 4500 lærere, men fortsatt er Zambia ett av verdens fattigste land. Fortsatt er det barn som ikke har tilgang på skole eller viktige vaksiner og fortsatt er arbeidsløsheten på over 50 prosent og gjennomsnittsalderen på under 40 år. På samme måte som det er fristende for norske regjeringsmedlemmer å bruke mer oljepenger må det være like fristende for en regjering som vil bli gjenvalgt å ta opp nye lån til flere lærerlønninger, sykehussenger og aids-vaksiner. Men hvordan skal de gjøre det uten å ende i en ny gjeldskrise?

Da utviklingsminister Erik Solheim kalte inn til overraskelses-pressekonferanse, og fortalte at han ville slette de resterende milliardene av Skipseksportkampanjen skrev han historie, og sannsynligvis skrev han seg også inn i framtiden. For selv om han ikke ville bruke ordet illegitim gjeld om lånene som ble gitt for å redde norsk verfts nærings på 70-tallet, uttalte han at gjelden var en skamplett, og selv om han ikke ville påta seg noe rettslig ansvar på vegne av den norske regjeringen tar Solheim på seg et politisk medansvar. Det vil si at Norge erkjenner et eget ansvar for penger de låner ut, og at denne gjelden blir slettet. Ikke bare fordi Norge er snille og greie, men at skylden ligger like mye hos oss. Det kan man bruke i framti-

den. Om et land skal tilbakebetale pengene de har lånt avhenger av hvem som tok opp lånene og på hvilke betingelser. Foreksempel uttalte en ledende byråkrat, Henrik Harbo, i Utenriksdepartementet at hvis Sør Afrika hadde hatt utenlandsgjeld til Norge som ble tatt opp under apartheidregime så ville det være moralsk galt av Norge og kreve inne denne gjelden, fordi den ble gitt til et regime som undertrykte størstedelen av befolkningen. Altså: lån gitt til brutale regimer kan ikke kreves inn igjen, og burde kanskje i utgangspunktet ikke gies i det hele tatt.

Men hvordan og hvem skal kunne avgjøre på hvilket grunnlag man bør ta opp lån?

I en annen artikkel tar vi for oss gjeldsdomstol som et av virkemidlene for å løse dagens, og kanskje framtidens gjeldkonflikter mellom land og institusjoner.

Viktige argumenter fra sivilsamfunnet i Zambia var at en eventuell total gjeldsslette måtte komme sammen med et aktivt og overvåkende sivilsamfunn, godt styresett fra myndighetene og bred offentlig debatt om statlige budsjetter, betingelser som blir gitt på lån og hvordan lånene brukes. En ikke lett kombinasjon, men kanskje den eneste veien sammen med ansvarliggjøring av lånegivere. Men, som Jubilee Zambia uttaler. Det viktigste som må gjøres er å sette fokus på årsakene til at noen land fortsatt blir nødt til å låne enorme summer for så å bruke enda mer på å betale dem tilbake.

SLUG

SLUG har opprettet støttemedlemskap!

Har du lyst til å bidra i kampen for gjeldsslette, men har ikke mulighet til å engasjere deg aktivt? Da kan du bli støttemedlem!

I 2006 har SLUG gått fra å være en kampanje til å bli en egen organisasjon. I tillegg til å opprettholde et høyt politisk aktivitetsnivå jobber vi derfor også mye med organisasjonsbygging. Dette innebærer blant annet opprettelse av studentgrupper og skoling av nye gjeldsaktivister.

Statusen som egen organisasjon gir både muligheter og utfordringer. En av utfordringene er å opprettholde et høyt aktivitetsnivå både

politisk og informasjonsfaglig med lite midler. Dette er noe av bakgrunnen for at vi nå tilbyr støttemedlemskap i SLUG. Støttemedlemskapet er beregnet på alle som støtter SLUG sine krav og et tilbud til alle som vil bidra til gjeldsslette.

Støttemedlemskap koster kr 200,- i året. Kontingenten inkluderer abonnement på Gjeldsbrevet samt jevnlig oppdateringer på gjeldspolitikken og SLUGs arbeid gjennom elektronisk nyhetsbrev.

Fyll ut slippen nedenfor for å bli støttemedlem i SLUG. Har du spørsmål kan du kontakte oss på slug@slettgjelda.no.

Debatt om betalingsnekt som en mulig strategi for gjeldsbevegelsen i Sør. Bildet er fra en konferanse i Nairobi, Kenya 2006. FOTO: KJETIL G ABILDSNES

NAVN

ADRESSE

TELEFON

FØDSELSDATO

SLUG
c/o Norsk Folkehjelp
PB 8844 Youngstorget
0028 OSLO

RETUR
SLUG c/o Norsk Folkehjelp
PB 8844 Youngstorget
0028 OSLO

Demonstrasjonsområdet ved årsmøtene til Verdensbanken og IMF i Singapore 2006. Størrelsen på området er 14x8 meter og man måtte skanne seg inn og ut for å demonstrere. Til vanlig er det ikke lov å samles mer enn 4 mennesker i Singapore. Myndighetene der synes de strakk seg langt når de gav personer akkreditert til møtene anledning til å demonstrere i et hjørne av bygningen. FOTO: KJETIL G. ABILDSNES

Welcomes
Singapore 2006
Visitors
City Mall

Organisasjonene bak Aksjon Slett U-landsgjelda

Alternativt nettverk, Arbeidernes Ungdomsfylking, ATTAC, Caritas Norge, Changemaker, De Grønne, Delta Internasjonalt, Diakonhjemmets Internasjonale Senter, Det Norske Misjonsselskap, Det Norske Misjonsselskaps Ungdom, Elfenbenskystenforeningen, Europeisk Ungdom, Fellerrådet for Afrika, Foreningen for internasjonale vann- og skogstudier, FORUT, Framtiden i våre hender, Frikirkenes globale informasjon, Internasjonal kvinneliga for fred og frihet, Kirkens Nødhjelp, KRFU, Kvekerne, Kvinnefronten, Latin-Amerikagruppene, Den norske kirke, Natur og ungdom, Norges fredslag, Norges KFUK/KFUM, Norges kristelige studentforbund, Norges naturvernforbund, Norges sykepleierforbund, Norges unge katolikker, Norsk Folkehjelp, Norsk misjonsråds bistandsnemnd, Norsk målungdom, Norsk lærerforbund, Norsk lærerlag, Norsk studentunion, Norsk sykepleierforbund, Norske katolikkers kvinneforbund, Operasjon Dagsverk, PRESS, Psykologer for fred, Redd barna, Ressursforeningen, Rød ungdom, SAIH, Senterungdommen, SOS rasisme, Sosialistisk opplysningsforbund, Sosialistisk ungdom, Strømestiftelsen, TenDenS, Unge venstre, Utviklingsfondet, Venner av Uganda, World View Rights